

## ΘΕΟΥ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΙ

**Ο**ΤΕ ἐξῆλθε τῶν χειρῶν τοῦ καλλιτέχνου, τέλειος ἐκ μαρμάρου λευκοῦ ὑψηλὸς καὶ ζωηρότατος, προεκάλει τὸν θαυμασμὸν τῶν θεατῶν. "Οἱλοι ἔλεγον, ὅτι ἦτο αὐτὸς ὁ χθόνιος θεός, ὁ Νυμφαγέτης, ὁ περιβόητος Πᾶν καὶ συνέχαιρον παταγῶδῶς καὶ ἐμακάριζον τὸν δεξιὸν τεχνίτην διὰ τὴν ἑκτακτον ἐπιτυχίαν.

Καὶ ἦτο δίκαιος ὁ θαυμασμὸς τοῦ πλήθους. Διότι ὁ καλλιτέχνης ὤφειλε νὰ ἐξεικονίσῃ διὰ τῆς σμίλης αὐτοῦ, οὐχὶ ἰδεῶδες θεῖον κάλλος, πρὸς ὃ στρέφονται ἡδέως αἱ καλλιτεχνικαὶ καὶ ποιητικαὶ κλίσεις καὶ ἐμπνεύσεις, ἀλλὰ τὴν δυσειδεστέραν καὶ τερατωδεστέραν μορφήν καὶ σῶμα.

### II

Τοιαύτη ἦτο ἡ περὶ τοῦ θεοῦ Πανὸς ἀρχαία Ἑλληνικὴ παράδοσις. "Ο,τι ἰδιότροπον καὶ παράδοξον, ὅ,τι ἀλλόκοτον καὶ τερατώδες.

Ἐγεννήθη εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἀρκαδίας, ἰδίως εἰς τὸ Λύκαιον. Ἐγεννήθη δὲ ἐκτάκτως κακόμορφος καὶ τερατώδης. Ἡ κεφαλὴ τοῦ αὐτῆ ἦτο ἀπεχθεστάτη. Κατὰ τὸ ἔμπροσθεν φαλακρά, ἔφερε ζευγὸς μικρῶν κεράτων καὶ εἶχε τὸ πρόσωπον ἐρυθρόν, τὰ ὦτα μακρὰ καὶ τὰ γένεια τραχέα. Ἀλλ' ἂν κατὰ τὸ ἄνω ἤμισυ ὁμοίαζε πρὸς ἄνθρωπον, κατὰ τὸ κάτω ἤμισυ ὁμῶς τοῦ σώματος ἦτο τράγος, ἔχων πόδας αἰγὸς τριχωτοὺς καὶ οὐράν.

Καὶ αὐτὴ ἡ μήτηρ τοῦ τὸν ἀπεστράφη μόλις εἶδεν αὐτὸν γεννηθέντα. Αἰσχυνομένη νὰ ἀναθρέψῃ τοιοῦτον τέκνον, τὸ ἐγκατέλιπεν εἰς τὸ ὄρος, ἔστω καὶ ἂν ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ γίνῃ βορὰ τῶν ὀρνέων καὶ λύκων. Φαντάσθητε, πόσον ἦτο ἀποτρόπαιον, διὰ νὰ τὸ ἀπαρνηθῇ καὶ τὸ ἐγκαταλείψῃ μόλις τεχθὲν καὶ αὐτὴ ἡ μήτηρ του! Εὐτυχῶς ὁμῶς τὸ ταλαίπωρον ἐχθετον ἀνεῦρον Νύμφαι. Ὀρειάδες καὶ Δρυάδες καὶ λαβοῦσαι οἶκτον τὸ περιέθαλψαν καὶ ἀνέθρεψαν συμπαθῶς.

Ἀναφέρεται δὲ καὶ τὸ ἐξῆς περὶ τῆς μοναδικῆς ἀσχημίας του.

Ἰδὼν αὐτὸ βρέφος ὁ Ἑρμῆς, ὅστις εἶχεν ἐπ' αὐτοῦ ἀξιώσεις πα-  
τρότητος, ἐσκέφθη νὰ τὸ μεταφέρῃ εἰς τὸν οὐρανόν, περιτυλίξας  
ἐν δέρματι λαγωῦ. Μετέφερε δὲ καὶ ἔθετο αὐτὸ πλησίον τοῦ  
Διὸς καὶ ἄλλων θεῶν. Μόλις ὅμως ἀπέσυρε τὸ δέρμα, ἡ ἐκπλη-  
ξίς ὑπῆρξε γενικὴ καὶ χαριεστάτη. "Ολοὶ οἱ οὐράνιοι μάκαρες  
θεοὶ ἐξερράγησαν εἰς ἄσθεστον γέλωτα ἐπὶ τῇ θεᾷ του καὶ διηλ-  
θον στιγμὰς ἐκτάκτου φαιδρότητος. Ἴσως δὲ διὰ νὰ μὴ γίνηται  
περίγελως, μετέφερεν αὐτὸ ὁ Ἑρμῆς εἰς τὴν γῆν πάλιν.

ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν Νυμφῶν ἀνετράφη καὶ ἠνδρώθη τὸ  
βρέφος εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς τὰ δάση· ὡς ἐκ τοῦ δεσμοῦ δὲ αὐτοῦ  
μετὰ τῶν Νυμφῶν ὁ Πᾶν ἐγένετο οἰκεῖος καὶ φίλος των ἀδιάσπα-  
στος, καὶ ὕστερον ἀρχηγὸς αὐτῶν, διατριβουσῶν πάντοτε εὐαρέ-  
στως μαζῇ του. Ἐμόρφωσε βαθμηδὸν ἦθος καὶ αἰσθήματα ἀνά-  
λογα. Ἀνατραφεῖς εἰς τὰ ὄρη, ἦτο φιλέρμητος καὶ διέτριβε πάν-  
τοτε εἰς αὐτά, καὶ ἰδίως τὰ Ἀρκαδικά, ὡς καὶ εἰς δάση, πεδιά-  
δας καὶ σπήλαια, ἅτινα πάντα ἦσαν ἱερά αὐτοῦ καὶ ἐθεωρεῖτο  
προστάτης των, ὡς καὶ τῶν ποιμένων καὶ κυνηγῶν. Ἐνίοτε δὲ  
ἐπεσκέπτετο καὶ τὰ παράλια. Φυσικῶ τῷ λόγῳ δέ, εἶχεν ἀναδειχθῆ  
ἐξοχος κυνηγὸς καὶ ποιμήν.

Ἐνεκα πιθανῆς τῆς ἐκτάκτου κακομορφίας του καὶ τοῦ φιλε-  
ρήμου ἦθους, ὁ Πᾶν ἦτο καὶ δυστυχὴς εἰς τὸν ἔρωτα, καίπερ αἰ-  
σθηματίας. Ἡ σύζυγος αὐτοῦ Αἰξ τὸν προέδωκεν. Ἡ ἐρωμένη  
του Ἑχὼ τὸν ἠρνήθη, ἀγαπήσασα τὸν Νάρκισσον. Ἠράσθη εἰτα  
περιπαθῶς τῆς Νύμφης Πίτυος, ἀλλ' ὁ ἀντεραστὴς του Βορρᾶς  
ἐφόνευσεν αὐτήν, κατὰ πετρῶν ρίψας. Τόσῳ δὲ ἡγάπα τὴν Πίτυν,  
ὥστε, ὅτε ἡ Γῆ οἰκτεῖρασα τὴν συμφορὰν τῆς, ἀνέδωκε τὸ ὁμῶ-  
νυμον δένδρον, ὁ Πᾶν ἐκ τῶν κλώνων αὐτοῦ ἐπλεξε στέφανον,  
δι' οὗ περιέστειψε τὴν κεφαλὴν του καὶ περιήρχετο ἀναζητῶν παν-  
ταχοῦ τὴν περιπόθητον Νύμφην. Ἠγάπησε δὲ καὶ τὴν Ναϊάδα  
Νύμφην Σύριγγα, θυγατέρα τοῦ παταμοῦ Λάδωνος. Ἀλλ' ἡ  
ῥαία Σύριγξ, ἀποστρεφόμενη αὐτὸν καὶ φεύγουσα τὴν καταδίω-  
ξίν του, μετεμορφώθη εἰς καλαμῶνα. Τὴν ἔφθασεν ἐπὶ τέλους ὁ  
περιμανὴς ἐραστὴς καὶ ἐνῶ στενάζων καὶ κλαίων ἐξ ἔρωτος τῇ  
ἔτεινε τὰς χεῖρας, ἀντὶ τοῦ τρυφεροῦ σώματος τῆς Ναϊάδος, περιε-  
πύχθη καλάμους!

Ἡ θλιψίς του ἦτο ἀπερίγραπτος. Τόσῳ δὲ ἐξοίστρει καὶ ἔτη-  
κεν αὐτὸν τὸ πάθος, ὥστε ἐκ τῶν καλάμων ἐκείνων κατεσκεύα-  
σεν ἐπτάφωνον μουσικὸν ὄργανον, ὅπερ ὠνόμασε Σύριγγα ἀπὸ  
τοῦ ὀνόματος τῆς σκληρᾶς ἐρωμένης καὶ πρὸς παρηγορίαν του  
περιήρχετο αὐλῶν δι' αὐτῆς καὶ θρηνῶν.

Ἀτυχὴς ἀπὸ τῆς κοιτίδος, ὡς παιδίον, ἀτυχὴς, ὡς νέος, ἀνέ-

ραστος, κατέστη βαθμηδὸν τραχὺς, δύστροπος, ὀργίλος καὶ φοβερός. Ἀπεστρέφετο τὸν κόσμον καὶ ἔζη εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰ δάση, θεὸς αὐτῶν καὶ φρουρὸς ἄγρυπνος καὶ ἀκαταγώνιστος. Ὡς μόνην περιβολὴν, ἔφερε δέρμα παρδάλεως ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ ἐκράτει διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς μᾶστιγα, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ποιμενικὴν ράβδον.

Ὁ Πᾶν ἐνομιζέτο τὸ πάλαι μέγας θεὸς καὶ εἶχε ναοὺς καὶ ἱερὰ οὐκ ὀλίγα. Ἡ μεγίστη δὲ δύναμις τοῦ ἦτο ἡ ἀχώριστος ἀπ' αὐτοῦ Σύριγξ.

Ἡ Σύριγξ αὐτὴ ἦτο διαβόητος εἰς τοὺς χρόνους τῆς λατρείας του, παρῆγε δὲ τέρψιν καὶ τρόμον. Διέχυνε μελωδίαν, ὅτε ὁ Πᾶν, καθήμενος ὑπὸ δένδρα χλοάζοντα, ἐσύριζε δι' αὐτῆς ἡδέως καὶ κατέθελγε τὰς Νύμφας, ὀρχουμένας περὶ αὐτόν. Ἀλλ' ἐνέπνεε τὸν φόβον καὶ τὸν τρόμον, ὅτε ἐσύριζεν ὀργιζόμενος καὶ ἐντεῦθεν ὠνομάσθησαν Πανικοί οἱ αἰφνίδιοι καὶ ἀκατάσχετοι φόβοι. Ἐπιστεύετο τὸ πάλαι, ὅτι τὸ μέλος τῆς Σύριγγος αὐτῆς τότε ἦτο θανατηφόρον καὶ ἀπέθνησκον ἐκ φόβου ὅσοι τὸ ἤκουον, ὡς ἔπαθον καὶ ἐννέα ὕλοτόμοι εἰς τὸ δάσος ὕλοτομοῦντες. Ἐκ τοῦ φόβου δὲ τοῦ Πανὸς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον θρησκευτικὴν εὐλάβειαν πρὸς τὰ δάση καὶ τὰ δένδρα. Ἡ περίφημος αὐτὴ Σύριγξ περιεβάλλετο καὶ μὲ θεῖαν δύναμιν καὶ γόητρον, διότι ἐμυθολογεῖτο περὶ αὐτῆς καὶ ὅτι καὶ τοὺς Γίγαντας ἔτρεψεν εἰς φυγὴν, μαχομένους πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς Ἰνδοὺς πολεμοῦντας πρὸς τὸν Διόνυσον καὶ εἰς τὴν πολυῦμνητον μάχην τοῦ Μαραθῶνος ἐπιστεύετο, ὅτι ἐβοήθησε τοὺς Ἀθηναίους ἐναντίον τῶν Περσῶν καὶ ὅτι καὶ τοὺς Γαλάτας ἐλθόντας νὰ λεηλατήσωσι τοὺς Δελφοὺς ἐξεδίωξε.

### III

Τοιοῦτος ἦτο ὁ θεὸς Πᾶν κατὰ τὰς ἀρχαίας παραδόσεις. Ἐνεκα τούτων καὶ τοῦ ἁλλοκότου ἤθους, τῆς τερατώδους σωματικῆς διαπλάσεως ὁ καλλιτέχνης ἐμόχθησε πολὺ νὰ συνδυάσῃ καὶ ἐξεικονίσῃ τὰ πάντα καὶ ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ τοῦ δυσχεροῦς ἔργου του ἐπέσυρεν ἐπαξίως τὰς εὐφημίας καὶ τὰ ἐγκώμια τοῦ κοινοῦ. Ἐξ οἰκείας δὲ εὐστόχου ἐμπνεύσεως ἐποίησατο τὸν θεόν, ἄγοντα εὐμορφον αἶγα διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, ὅπερ ἐπεκροτήθη ὡσαύτως.

Μετ' ὀλίγον ἐκόμισαν τὸ καλλιτεχνικὸν ἄγαλμα εἰς τὸ ἱερόν τοῦ Πανὸς ἐντὸς ἄλσους καὶ πλησίον δροσεροῦ ρύακος ἰδρυμένον. Ἡ ἐορτὴ τῶν ἐγκαινίων ἦτο λαμπρὰ καὶ εἰδυλλιακὴ. Πολυπληθὴς ἡ πομπή, καὶ μεγάλῃ ἡ τελετὴ τῶν νενομισμένων θυσιῶν. Ὅλοι ἦλθον περιβεβλημένοι τὰς ἐορτασίμους στολὰς καὶ κομίζοντες οἱ αἰπόλοι σφριγώσας αἶγας, οἱ ποιμένες ἄρνας λευκομάλ-

λους, οἱ κυνηγοὶ πέρδικας καὶ ἄλλος ἄλλα. Ὁ ἱερεὺς ἔψαλε τοὺς ὕμνους τοῦ θεοῦ, οὓς ἐποίησαν ὁ Ὅρφευς καὶ ὁ Ὅμηρος, οἱ ποιμένες ἐκόμισαν εἰς θυσίαν καὶ ἄφθονον γάλα καὶ μέλι καθαρόν, μῦρα δὲ καὶ θυμιάματα ἐπλήρουν τὸν ἱερὸν χῶρον. Ὁ μάντις ἐξηγήσεν αἰτίους τοὺς οἰωνοὺς τῶν θυσιῶν, ὁ κῆρυξ τοὺς διελάλησε καὶ ἀντήχει ὁ ὀρίζων ἐκ τῶν ποιμενικῶν αὐλῶν καὶ ἁσμάτων. Αἱ αἶγες ἐσκίρτων εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ρύακος καὶ τὰ πτηνὰ εἰς τοὺς κλάδους τῶν δένδρων. Αἱ δροστεραὶ Ἀμαρυλλίδες ἐχόρευον περιχαρεῖς, ὡς Νύμφαι, καὶ οἱ εὐσωμοὶ αἰπόλοι ἐτέλουν σωματικούς ἀγῶνας.

Καὶ ὁ τερατόμορφος θεός, ἀλλ' εὐεργετικώτατος προστάτης καὶ φύλαξ τῶν δασῶν, τῶν ὀρέων, τῶν σπηλαίων καὶ τῶν ποιμνίων, ἐλατρεύετο καὶ ἐβασίλευεν ἐκεῖ, φόβος καὶ τρόμος τῶν ὑλοτόμων καὶ ζωοκλόπων.

#### IV

Ἀλλὰ παρῆλθον ἔτη καὶ αἰῶνες καὶ ἦλθον καιροὶ συμφορᾶς καὶ ἐκπτώσεως.

Ἡ ἀρχαία Ἑλλάς, ἡ κοιτίς τῆς λατρείας τοῦ Πανός, ἀπώλεσε τὴν εὐκλειαν αὐτῆς καὶ δύναμιν καὶ ὑπεδουλώθη.

Οἱ ξένοι κατακτηταὶ καὶ δυνάσται ἐλεηλάτουν τὰ ἀθάνατα αὐτῆς καλλιτεχνήματα καὶ ἐκόσμου τοὺς κήπους καὶ τὰς ἐπαύλεις αὐτῶν. Οἱ ἀνηλεεῖς αὐτοὶ ἄρπαγες διέτρεχον τὴν Ἑλλάδα, κατὰ κόσμον ἐξ ἀνδριάντων καὶ ἀγαλμάτων, καὶ διήρπαζον ὅ,τι ὠραῖον καὶ ἔζοχον.

Δυστυχῶς ἡ Σύριγξ τοῦ Πανός δὲν εἶχε φαίνεται πλέον τὴν παλαιὰν αὐτῆς δύναμιν νὰ κατατροπῶνῃ τοὺς ἐπιδρομεῖς ληστὰς. Ἀλλ' ὅπωςδὴποτε ὁ μαρμάρινος Πᾶν, κεκρυμμένος ἐν τῷ ἐρημικῷ ἄλσει του, διέφυγε τὰς χειράς των.

Ἐπὶ τέλους ἐγήρασε πολὺ καὶ ἐφθάρη ὁ ἀρχαῖος κόσμος. Οἱ θεοὶ ὥχοντο ἀπρόντες καὶ ἡ Πυθία ἀπέστειλεν εἰς τὸν Ἰουλιανὸν διὰ τοῦ ἀπεσταλμένου του Ὁρειθασίου τὸν κύκνειον χρησμόν της. Ἀντὶ δὲ τῶν Ὀλυπιῶν θεῶν ἐπεκράτησεν ἐν τῇ χώρᾳ ἄλλος, νέος θεός.

Πολλοὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ φανατικοὶ θρησκομανεῖς ἐνόμισαν, ὅτι πρὸς ἐδραίωσιν τῆς νέας θρησκείας ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξαφανίσωσιν ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς Ἑλληνικῆς γῆς τὰ μνημεῖα καὶ ἀγάλματα τῆς ἀρχαίας. Καὶ διοργανώθησαν καλόγηροι σκαπανεῖς, οἵτινες, περιερχόμενοι τὴν χώραν, κατέστρεφον τὰ ἀσύλητα ἔτι ἀγάλματα, ὡς καὶ τοὺς βωμούς, τὰ ἱερὰ καὶ τοὺς ναοὺς, ἐξ ὧν διεσώθησαν μόνον ὅσοι μετεβλήθησαν εἰς τεμένη τῆς νέας

θησκείας. Οἱ ἀρχαῖοι θεοὶ ἐρρίφθησαν εἰς καμίνους καὶ συνετρίβησαν ἢ μετεβλήθησαν εἰς κονιορτόν. Κατὰ δὲ τὴν φοβεράν ἔκφρασιν τοῦ Emeric David, ἐπὶ ἓνα ὅλον αἰῶνα ἡ οἰκουμένη ἀντήγει τὸν κρότον τῶν σφυρῶν, αἵτινες ἀνέτρεπον καὶ συνέτριβον τὰ ἔργα τοῦ Σκόπα, τοῦ Φειδίου καὶ τοῦ Πραξιτέλους.

Εἰς τοὺς χρόνους τῶν διωγμῶν ἐκείνων βεβαίως κατεστράφη καὶ τὸ ἱερὸν τοῦ Πανὸς καὶ μετεβλήθη εἰς ποιμενικὴν καλύβην.

Φανατικοὶ καλόγηροι, λυσσαλέοι διώκται τῶν εἰδώλων, περιερχόμενοι τῇδε κάκεισε, καὶ θέλοντες νὰ σθέσωσι τὴν δίψαν τῶν εἰς τὸν ὁροσερὸν ρύακα τοῦ ἄλσους, εὗρον τυχαίως τὸ ἀλλόκοτον καὶ τερατόσχημον ἄγαλμα.

Ἐπὶ τῇ θεᾷ αὐτοῦ ἐρρίγησαν ἐκ φόβου, ἔψαυσαν τὰ ἐν τοῖς κόλποις αὐτῶν φυλακτήρια, ἔπτυσαν τρεῖς καὶ ἐσταυροκοπήθησαν ψάλλοντες τοὺς ἐξορκισμοὺς τοῦ Μεγ. Βασιλείου καὶ τοὺς χαιρετισμοὺς καὶ παρακλήσεις τῆς Παναγίας.

Καὶ ἐψιθύριζον ἐν τριγμῷ ὀδόντων :

— Αὐτός, αὐτότατος, ὁ ἔξω ἀπ' ἐδῶ, πάτερ Ἀνανία. Κέρατα καὶ οὐρά καὶ ὅλα τοῦ Βεελζεβούλ τὰ χαρακτηριστικά ....

— Σωστός ὁ τραγογένης, πάτερ Παχούμει. . . Φτοῦ !... Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ ...

— Ἀπὸ τῶν πολλῶν μου ἁμαρτιῶν ἀσθενεῖ τὸ σῶμά μου, ἀσθενεῖ μου καὶ ἡ ψυχή.... Ἀσπιλε, ἀμόλυντε. . . Ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς, Κύριε, ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, Ἀμήν! .. παρελήρει ἄλλος.

— Ἐκολλήθη ἡ γλῶσσά μου τῷ λάρυγγί μου.... Ὑπεραγία Θεοτόκε, σῶσον ἡμᾶς !.... ἐφώνει ἄλλος.

Κατ' ἀρχὰς οἱ ἅγιοι πατέρες, πεισθέντες ἀδιστακτικῶς, ὅτι εὐρέθησαν ἐνώπιον τοῦ Διαβόλου, ἐφοβήθησαν, μὴ ἦνε ζωντανὸς ἢ μὴ ζωντανεύσει καὶ τὰ ἔχασαν κυριολεκτικῶς. Κατόπιν ὅμως βλέποντες αὐτὸν ἀδρανῆ καὶ ἐνισχυθέντες ἐκ τῶν ἱερῶν ψαλμῶν καὶ ἐπικλήσεων, ἔλαβον θάρρος, προσήγγισαν καὶ ψαύσαντες ἐπέστησαν, ὅτι ὁ φοβερὸς δαίμων τοῦ Ἄδου ἦτο μαρμαρίνος.

Τότε ἐξηγριώθησαν κατ' αὐτοῦ.

— Ἐγώ, εἶπεν εἷς, θὰ τοῦ βγάλω τὰ μάτια τοῦ ἀντίχριστου!

Καὶ ἐξώρυξε τοὺς ζωηροὺς τοῦ ἀγάλματος ὀφθαλμούς.

— Ἐγώ, ὑπέλαβεν ἄλλος, θὰ τοῦ κόψω τὰ χεῖλη καὶ τὴν σιαγόνα τοῦ τραγογένη!

Καὶ τὰ ἔκοψε διὰ σφύρας, ἣν ἔφερεν εἰς τὴν ζώνην ὁ πάτερ-  
ᾱ γιος.

— Ἐγώ ὅμως θὰ τοῦ κόψω τὴν μύτη καὶ τ' αὐτὰ τὰ σου-  
βλερά! εἶπεν ὁ τρίτος.

Καὶ τὰ συνέτριψε παραχρῆμα διὰ παρομοίου ὀργάνου.

— Τίποτε, τίποτε ! ἐφώνησεν ἄλλος ἀγριώτερος. Θὰ τὸν κόψω τὸν τρισκατάρατον !

Καὶ κατέφερε διὰ πελέκεως βαρύτατον κτύπημα εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ Πανὸς καὶ συνέτριψεν αὐτὴν ἐπὶ τῇ πίστει, ὅτι συντρίβει τὴν κεφαλὴν τοῦ Σατανᾶ. Ἐκ τῆς σφοδρότητος δὲ τοῦ κτυπήματος, τὸ ἄγαλμα ἀνετράπη καὶ ἔπεσεν ὕπτιον, ὑποστὰν ρήγματά τινα. Οὕτω δ' ἐγκατελείφθη ἐκεῖ χαμαὶ ὡς λίθος ἄχρηστος καὶ μιαιρός.

Οἱ ἄνεμοι καὶ αἱ βροχαὶ βαθμηδὸν παρέσυραν τὰ χῶματα τοῦ βραδυτέρου ἐρειπιωθέντος ἱεροῦ καὶ ἐκάλυψαν ὑπὸ τὴν γῆν τὸ ἀκέφαλον ἄγαλμα.

## V

Ἐπῆλθον καιροὶ ἄλλοι, καιροὶ σκοτούς καὶ ἀθλιωτάτης δουλείας. Ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος ἡλλοιώθη ἄρδην. Οἱ ἄνθρωποι ἡλλαξαν οὐ μόνον θρησκείαν, ἀλλὰ καὶ ἰδέας καὶ ἥθη.

Τὰ καλλιτεχνικὰ τῆς ἀρχαιότητος λείψανα, ὅπου ἀνευρίσκοντο, περιεφρονοῦντο καὶ κατεστρέφοντο ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων. Ἐνῶ δὲ ἄλλοτε ὁ κόσμος ἐσέβετο τὰ δένδρα καὶ τὰ δάση, ὡς ἱερά, ἤδη ἤρξατο νὰ τὰ καταστρέφῃ, εἴτε διότι διέτριβον εἰς αὐτὰ πονηρὰ καὶ κακοποιὰ στοιχεῖα, αἱ Νηρηίδες, αἱ κοινῶς καλούμεναι Νεράιδες, εἴτε διότι τὰ δένδρα καὶ τὰ δάση οὐδένα ἄλλον δύνανται νὰ ἔχωσι προσασμόν, εἰμὴ μόνον νὰ χρησιμεύωσιν εἰς βοσκὴν αἰγῶν, καὶ προβάτων ἢ παραγωγὴν ἀνθράκων δι' ὕλοτομιῶν καὶ ἐμπορησιῶν.

Τὸ πᾶν σχεδὸν ἐξέλιπε βαθμηδὸν ἐκ τοῦ χαριτοβρύτου ἐκείνου τοπείου. Τὸ ἱερὸν τοῦ Πανὸς ἰσοπεδώθη ἐντελῶς. Τὸ ἄλσος αὐτοῦ ἐξηφανίσθη ὑπὸ τῶν ὕλοτόμων καὶ ἀνθρακίων. Ὁ ἱερός χῶρος ἐλησμονήθη τέλεον καὶ μετεβλήθη εἰς ἀγρόν. Καὶ μόνον ὁ ρύαξ ἐξηκολούθει νὰ κυλῇ τὸ δροσερὸν νᾶμά του πρὸς ποτισμὸν τῶν διαβατῶν καὶ τῶν διερχομένων κτηνῶν.

Ἡμέραν τινὰ τὸ ἄροτρον ἐξέθαψεν ἐκ τῆς γῆς τὸ ἀκέφαλον ἄγαλμα. Ἐξ ἀπροσεξίας ὅμως καὶ ἀδεξιότητος τοῦ γεωργοῦ διέλυσε τὴν διερορηγμένην ἀριστερὰν χεῖρά του καὶ μέρος τοῦ σώματος τῆς αἰγὸς μετὰ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς. Ὁ γεωργὸς ἐξεπλάγη ἐπὶ τῇ θέᾳ του καὶ ἔδραμε εἰς τὸ χωρίον ν' ἀναγγεῖλῃ τὸ σπάνιον εὐρημα.

Ὅλοι ἐκάγχασαν διὰ τὸ παράξενον τέρας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ γῆ εἶχεν ἀμαυρώσει τὴν στιλπνότητα τοῦ μαρμάρου, ἐφαίνετο ἐντελῶς δυσειδὲς καὶ ἄχρηστον.

Κοινῇ γνώμῃ ἐν τούτοις τὸ ἡρωωτηριασμένον ἄγαλμα ἐδέθη.

ἀπὸ τῶν ποδῶν καὶ μετεκομίσθη εἰς τὸ χωρίον, συρόμενον, ὡς θνησιμαῖος σκύλος, ἐν ἀλλαλαγμῷ τοῦ οὕτω διασκεδάζοντος πλήθους.

Καθ' ὁδὸν συνετρίβη καὶ ἡ δεξιὰ χεὶρ αὐτοῦ, προσκόψαντος εἰς μέρος πετρῶδες. Ἐρρίφθη δὲ εἰς τινα γωνίαν τοῦ χωρίου διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς παιδιὰ τοῦ τυχόντος.

Οἱ διαβάται τὸ περιειργάζοντο καὶ τὸ ἔπτουν, τὰ δὲ παιδιὰ τὸ ἐλιθοβόλουν, γελῶντα καὶ παίζοντα, καὶ τὸ ἐμωλώπιζον οἰκτρῶς. Ὁ θεὸς τῶν πανικῶν φόβων κατήντησε παίγνιον καὶ χλεύη καὶ αὐτῶν τῶν ἁγιοπαίδων ἀκόμη. Σύντριμμα δὲ ἄμορφον καὶ εἰδεχθὲς διεσώθη μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

## VI

Ἄλλ' ἡ χειροτέρα καὶ οἰκτροτέρα περιπέτεια ἀνέμενεν αὐτὸ τελευταία.

Πρὸ τριάκοντα περίπου ἡδὴ ἐτῶν τὸ ἡκρωτηριασμένον αὐτὸ ἄγαλμα εὐρέθη ἐν τῷ δήμῳ Μυκηνῶν. Δὲν ἐξηκριβώθη, ἂν ἔκπαλαι ἔκειτο ἐν ἡ θέσει εὐρέθη ἢ ἂν μετηνέχθη ἐκεῖ ἄλλοθεν, πόθεν καὶ πότε.

Οἱ Μυκηναῖοι χωρικοὶ τὸ περιειργάσθησαν καὶ ἠπόρουν, μὴ δυνάμενοι νὰ ἐξηγήσωσι, τί ἦτο.

Μεταξὺ ὅμως τῶν ἀγροτικῶν κοινοτήτων εὐρίσκονται πάντοτε σοφοὶ γέροντες, οἵτινες ἐξηγοῦσιν ὅλας τὰς ἀπορίας, τοὺς γρίφους, τοὺς μύθους καὶ τὰ ὄνειρα μετ' αὐθεντίας καὶ κύρους ἀσαλεύτου, ὡς θεόπνευστοι. Ἐν παραδείγματι δὲ τῆς σοφίας των, ἀναφέρεται, ὅτι εἰς ἐξ αὐτῶν ἐρωτηθεὶς ποτε νὰ εἴπῃ, τί ζῶον ἦτο μία διερχομένη κάμηλος, ἣν οἱ συγχώριοί του οὐδέποτε ἄλλοτε εἶχον ἰδεῖ καὶ εὐρίσκοντο εἰς μεγίστην ἀπορίαν ἐπὶ τῇ θεάτης, μετὰ βαθεῖαν σκέψιν τὸ εὔρε καὶ ἀπεκρίθη:

— Ξεύρετε, τί εἶνε αὐτὸ τὸ θηρίον; . . . . . εἶνε . . . . . εἶνε . . . . . ἢ τριακοσίων ἐτῶν λαγῶς ἢ τοῦ θεοῦ τὸ ἄλογον! καὶ πάντες οἱ ἀκροαταὶ τοῦ προέκλιναν ἐδαφιαίως καὶ χάσκοντες διὰ τὴν εὐστοχον καὶ σοφὴν ἐξηγήσιν.

Τοιοῦτος λοιπὸν σοφὸς γέρων εὐρέθη καὶ ἐν τῷ κύκλῳ τῶν Μυκηναίων χωρικῶν, οἵτινες περιειργάζοντο τὸ ἡκρωτηριασμένον ἄγαλμα τοῦ Πανός, καὶ ἔλυσε τὴν ἀπορίαν των. Ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς βακτηρίας του, ἐρρόφησε τὸν ταμβάκον του ἐπὶ τινα λεπτὰ εἰς σκέψιν σοβαρὰν καὶ τοῖς εἶπε μεθ' ὕφους θεοπνεύστου μαντεύσεως, ὅτι ἡ πέτρα αὐτὴ εἶνε θαυματουργός, διότι τριβομένη καλῶς εἰς κόνιν λεπτὴν καὶ διδομένη ἐν μικρᾷ δόσει εἰς τὰ πρό-

βατα, ἔχει τὴν δύναμιν νὰ τὰ προφυλάττῃ ἢ καὶ τὰ θεραπεύῃ ἀπὸ τὴν . . . ψώραν!

Φαντάσθητε τὴν χαρὰν τῶν ἀπλοϊκῶν χωρικῶν καὶ ἰδίως τῶν ποιμένων ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκίῳ καὶ θεοπέμπτῳ ἀποκαλύψει τοῦ σωτηρίου φαρμάκου! Πρὸ πάντων ὅμως φαντάσθητε τὴν εὐτυχίαν τοῦ πρώτου εὐρέτου τῆς θαυματουργοῦ πέτρας, ὅστις ὠνειροπόλησε νὰ πλουτήσῃ, ἐμπορευόμενος τὴν κόνιν τοῦ δυστυχοῦς ἀγάλματος, ὅπερ ἐπιμελῶς ἀπέκρυψε πάραυτα.

Καὶ ἐκέρδησεν οὐκ ὀλίγα ὁ ἀλιτῆριος. Τὸ μοναδικὸν εὔρημα καὶ ἡ ἱαματικὴ ἀνακάλυψις διεθρυλήθη τάχιστα εἰς ὅλα τὰ χωρία καὶ συνέρρεον πανταχόθεν οἱ ποιμένες καὶ χωρικοί, ὅπως ἀγοράσωσι τεμάχια τῆς θαυματουργοῦ πέτρας.

Ὁ ταλαίπωρος Πᾶν βαθμηδὸν συνετρίβετο καὶ μετεβάλλετο εἰς κόνιν λεπτὴν διὰ νὰ τρώγουν τὰ πρόβατα, ἅτινα, ὡς θεός, τὸ πάλαι ἐπροστάτευε. Συνετρίβη ἤδη ὁ λαιμός, τὰ λείψανα τῶν χειρῶν, αἱ πλευраὶ, τὸ στῆθος, τὸ δεξιὸν σκέλος καὶ τὸ πλεῖστον τῆς αἰγός . . . καὶ οὕτω, κατ' ἀνήκουστον εἰμαρμένῃ τῶν γηγένων ἐθραύετο ὁ σημεῖραι, ἐτέμνετο καὶ ἐκοπανίζετο καὶ διελύετο εἰς κόνιν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον, ὡς ἐν φοικῶδε βασανιστηρίῳ καὶ μαρτυρίῳ, καὶ ἐπωλεῖτο, ὡς βρῶμα τῶν προβάτων καὶ ἀλεξιτῆριον τῆς ψώρας, τὸ ἔσοχον καλλιτέχνημα τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς, τὸ ἱερὸν προσκύνημα τῶν ἀρχαίων ποιμένων καὶ θηρευτῶν, ὁ προσφιλέστατος ἐταῖρος καὶ ἀρχηγὸς τῶν Νυμφῶν θεός....

## VII

Καὶ θὰ ἐξηφανίζετο ἐντελῶς τὸ πολυπαθὲς ἄγαλμα, διαλυόμενον εἰς κόνιν, καὶ οὐδὲ κόκκος αὐτῆς ἤθελε διασωθῇ, εἰ μὴ διέσωζε τὰ οἰκτρὰ λείψανα αὐτοῦ ἀπὸ μηχανῆς σωτήρ.

Ὁ δήμαρχος Μυκηνῶν, πληροφορηθεὶς τὸ γεγονός καὶ εὐφυῶς ἐνεργήσας, ἀνεκάλυψε τὸ ἄγαλμα. Κατέσχευεν αὐτὸ ἀμέσως καὶ τὸ μετέφερεν εἰς τὸ δημαρχικὸν γραφεῖον του, ὅπου τὸ ἐνέκλεισεν, ὡς εἰς ἀσφαλὲς ἄσυλον.

Ἐκεῖ διεσώθη ἐπὶ τινὰ ἔτη καὶ τῷ 1878 μετεκόμισεν εἰς τὸ ἐν Ἀργεὶ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον ὁ συστήσας καὶ τακτοποιήσας αὐτὸ ἀείμνηστος ἑφορος τῶν ἀρχαιοτήτων, ὁ μακαρίτης Παναγιώτης Σταματάκης.

Ἐν τῷ μουσεῖῳ τούτῳ δύναται τις νὰ ἴδῃ σήμερον τὸ πολυθρόνητον ἄγαλμα. Παρὰ τὴν εἴσοδον δεξιὰ τῷ εἰσίσοντι ἵσταται ὁρθῶς ὁ κατηκρωτηριασμένος Πᾶν.

Τὸ σωζόμενον λείψανον αὐτοῦ ἔχει ὕψος 1,02, τὸ δὲ μάρμα-

ρον ρυπαίνει καὶ ἄμαυροῖ ἀπολιθωθεῖσα ἐπ' αὐτοῦ γῆ. Ἐκ τοῦ ἀγάλματος αὐτοῦ, προφανῶς αἰγόποδος, σώζεται μόνον ἡ κοιλία καὶ τὸ ἀριστερὸν σκέλος. Διακρίνεται δ' ἐκ τῆς αἰγὸς τὸ σῶμα καὶ οἱ πόδες δεξιὰ τῷ ὀρῶντι.

Καὶ ὁ βλέπων καὶ περιεργαζόμενος αὐτὸ καὶ ἀναπολῶν τὰς περιπετείας του, καὶ ὡς θεοῦ καὶ ὡς ἀγάλματος, αἰσθάνεται πόνον πρὸς τὸν λίθον καὶ οἶκτον πρὸς τὸν ἐκλιπόντα θεόν. Ἄλλ' αἰσθάνεται καὶ βαθεῖαν μελαγχολίαν διὰ τὰς ἀξιοθρηνητοὺς τύχας τῶν ἀρχαίων καλλιτεχνημάτων καὶ μνημείων καὶ τὰς ἐλπεινάς ἐκβαρβαρώσεις τῶν καιρῶν καὶ τῶν ἡθῶν ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ εὐγενεστάτου πολιτισμοῦ.

(Ἐξ Ἀργους)

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Κ. ΒΑΡΔΟΥΝΙΩΤΗΣ

## ΛΗΘΗΣ ΔΑΚΡΥΑ

### ΥΠΝΟΣ ΔΙΚΑΙΟΥ

Ἐγυρε ὁ γέρως ὁ παποῦς  
 ἔς τὸ στρῶμά του γιὰ νὰ πλαγιάσῃ,  
 χρόνια χρυσᾶ νὰ ὄνειρευθῇ,  
 νὰ ξανανειώσῃ, νὰ γελάσῃ.

Καὶ τὰ ξανθὰ ἐγγονάκια του  
 σιμά του ἀνάλαφρα πηγαίνουν  
 καὶ κόκκινα ροδόφυλλα  
 ἔς τὰ κάτασπρα μαλλιά του ραίνουν

Καὶ τὸν θωροῦν ἀνύποπτα  
 καὶ νὰ ἔυπνήσῃ καρτεροῦνε,  
 ἔς τὸν πεθαμμένο τους παπποῦ  
 τὰ τραγουδάκια τους νὰ εἰποῦνε.

Ι. Π. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ